

Două sincope în planificarea Reich-ului milenar

Germania nazistă și al doilea război mondial sunt subiecte care au trezit și continuă să trezească un interes deosebit istoricilor, dar și publicului larg. De aceea nu poate surprinde faptul că literatura de specialitate este vastă și variată, datorată unor autori, unii deja faimoși, precum: A. Bullock, W. Churchill, D. Eisenhower, J. Fest, A. Nicholls, W. Shirer, A. J. P. Taylor, etc.

Abordarea diverselor aspecte ce țin de cele două chestiuni menționate anterior a fost de multe ori, însă, pătimasă în istoriografia universală. La fel s-a întâmplat și în cea românească, poate cu atât mai mult cu cât timp de decenii regimul comunist nu a agreat prezentarea obiectivă a respectivelor aspecte. Această realitate s-a constituit într-o premisă favorabilă culpabilizării național-socialiștilor care, pe deasupra, fuseseră și învinși în război, ceea ce făcea confortabilă învinovățirea lor și doar a lor pentru toate ororile conflagrației. Tragic este în fond faptul că respectiva culpabilizare a servit, de multe ori, ca mobil al unor lucrări istorice, ajungându-se la situația ca autorii să utilizeze sursele chiar forțat, aproape exclusiv pentru a condamna. Credem că se impune, și ne propunem ca, mai întâi să fie consultate sursele, în cazul de față relativ cunoscute, și doar ulterior să se emită concluzii, nu în sensul strict de acuză, ci pentru înțelegerea realităților istorice. Desigur, într-o abordare mai "rece" a subiectelor în cauză ne ajută acum și perspectiva trecerii a mai bine de o jumătate de secol de la evenimentele în discuție.

Este foarte bine știut că în 1933 Hitler, șeful partidului național-socialist din Germania, a devenit cancelar la Berlin, impunând un regim autoritar și că în 1939 a izbucnit al doilea război mondial. Încă din 1938 teritoriul german începuse să fie într-adevăr extins, în sud-est (Austria și regiunea sudetă), iar în timpul conflagrației granițele Germaniei au devenit și mai cuprinzătoare.

În altă ordine de idei, binecunoscute sunt și rigurozitatea, minuțiozitatea în planificări a germanilor, în general, iar naziștii nu constituiau în această privință o excepție. Aceste calități, împletite cu idealismul, se constatau și în intențiile, continuate cu planurile autorităților național-socialiste de a realiza un Reich milenar¹. Totuși, au existat unele scăpări, unele sincope de proiectare, dintre care vom aborda două.

Este vorba, în primul rând, despre insuficiența numerică a populației germane pentru a da viață planurilor de a coloniza teritoriile poloneze și, în general, cele estice incluse în Reich și, astfel, de a-i înlocui pe autohtoni. Această chestiune va fi urmărită pornind de la unele referiri din ideologia nazistă, continuând cu

baza legală, cu unele organisme și personalități implicate și vom încheia cu problema propriu-zisă a colonizării.

În al doilea rând ne vom referi la incapacitatea naziștilor de a prevedea până la capăt o variantă de eliminare de multe elemente indezirabile, mai precis un aspect, cel al rezolvării problemei cenușei provenită de la arderea deținuților decedați de la Auschwitz-Birkenau. În cazul acestei a doua chestiuni vom aborda unele încercări de rezolvare de către național-socialiști a impedimentului cenușei.

Referitor la extinderea granițelor germane, Adolf Hitler menționa în cartea de căpătâi a nazismului, *Mein Kampf*, în anii '20 : "Când teritoriul Reich-ului va conține pe toți germanii, dacă el se dovedește inapt să-i hrănească, din necesitățile acestui popor se va naște dreptul său moral de a dobândi teritorii străine." Este vorba despre o frază conținută în chiar prima pagină a lucrării, prin care necesitatea era stabilită drept sursă a dreptului la expansiune. În aceeași ordine de idei, liderul nazist preconiza un stat german care să asigure "un raport sănătos, viabil (...) între numărul și creșterea populației, pe de o parte, valoarea și întinderea teritoriului, pe de altă parte"². Granițele nu ar fi trebuit să constituie o problemă în calea expansiunii germane, deoarece "frontierele statelor sunt făcute de oameni și schimbate tot de ei"³.

Cât privește teritoriile vizate pentru ocupare, Hitler specifica: "Vom opri veșnicul marș al germanilor către sudul și către apusul Europei și ne vom îndrepta privirile către Răsărit. Dar dacă vorbim astăzi de noi pământuri în Europa noi nu ne putem gândi decât la Rusia și la țările limitrofe"⁴.

Așadar, se construia o bază ideologică expansiunii teritoriale germane. Același rol îl aveau și termeni celebri în circulația de idei a timpului, precum "Grossraum" (spațiu extins) și, mai ales, "Lebensraum" (spațiu vital). Ambele formulări se refereau, de fapt, la același lucru, și anume la colonizarea teritoriilor est-europene de către germani, invocând numărul, puritatea rasială și vitalitatea lor. Erau, în mare parte, idei al căror inițiator fusese Haushofer⁵.

Odată cu ocuparea primelor teritorii estice, regimul Hitler a reglementat și din punct de vedere legal colonizarea germană. În 7 octombrie 1939 a fost emis un "Erlas"(decret) semnat de Führer, dar menținut secret, în care se menționa că Reich-ul putea "stabili modul de așezare a grupurilor etnice în interiorul granițelor sale de interes". Pentru aceasta, Reichsführerul SS, Himmler, trebuia să realizeze : "eliminarea influenței dăunătoare a acelor elemente populaționale străine, care constituiau un pericol pentru Reich și pentru comunitatea de neam a germanilor..." Totodată, șeful SS urma să stabilească "pentru elementele populaționale în discuție spații de locuit precis delimitate"⁶. Prin urmare, se prevedea colonizarea și purificarea etnică a teritoriilor de interes.

Pentru îndeplinirea acestor sarcini, Himmler a fost numit "Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums"(Comisar al Reich-ului pentru Întărirea

Unității Poporului German). În consecință, în anii 1939-1940 etnici germani din țările baltice, din Basarabia, Bucovina, Tirolul de Sud și chiar din landurile germane au fost dislocați în teritoriile poloneze anexate.

Pentru mai buna planificare și administrare a teritoriilor mărite ale Reich-ului, în luna ianuarie 1941 a fost înființată și Societatea pentru Planificare Economică Europeană și de Organizare a Spațiului Extins, în fruntea căreia se afla Werner Daitz. În alte posturi de conducere a respectivului organism se situau înalți funcționari ai Germaniei din diverse domenii⁷. Însă rolul determinant în problemele colonizării și în cele etnice din teritoriile poloneze reveneau, în continuare, Comisariatului pentru Întărirea Unității Poporului German, al cărui șef avea un cec în alb de la Hitler pentru a-și îndeplini sarcinile. O altă facilitate importantă în realizarea respectivei misiuni încredințate lui Himmler o constituiau, bineînțeles, trupele SS, care îi erau subordonate.

Reichsführerul SS era persoana potrivită pentru acțiunea în cauză și dacă avem în vedere că fusese șeful Uniunii Artamanilor, înglobate deja la începutul anilor '30 în partidul național-socialist. Între termenii vehiculați de artamani se numărau "Blutt und Boden"(sânge și pământ), "Lebensraum" etc., iar ideile lor se refereau la germanul pur, legat de pământ, disciplinat, la nevoia de teritorii estice, teoria supraoamenilor germani, a suboamenilor slavi și a neoamenilor evrei etc⁸.

Argumentarea ideologică a politicii "Blutt und Boden", cum s-a numit rearanjarea etnică în est, era asigurată, pe lângă aserțiunile legate de spațiu vital, și de o altă idee. Același Himmler afirma în 1941: "cine se stabilește în est nu este un colonist, ci un urmaș al strămoșilor împinși de foamea de pământ și de dragostea de a călători, care doar temporar au trebuit să cedeze aceste teritorii"⁹.

În mod asemănător se pronunța și un alt nazist, dr. Friedrich Lange, care susținea că teritoriul mărit al Reich-ului corespundea spațiului străbunilor germani și că reșezarea urmașilor acestora ca băștinași este legitimă¹⁰.

În ceea ce privește soarta rezervată de naziști populațiilor estice negermane, aceasta nu era deloc dintre cele mai fericite. Evreii, în mare parte, urmau a trăi în ghetouri, pe când polonezii se preconiza a fi folosiți în activități de reconstrucție, conform profesorului de la Universitatea din Posen, dr. Walter Geisler¹¹.

În aceeași problemă se exprima și Himmler care, într-un discurs ținut la Posen în 4 octombrie 1943 menționa: "îmi e absolut indiferent ce soartă îi așteaptă pe ruși sau pe polonezi; (destinul altor popoare) mă interesează numai în măsura în care avem nevoie de ele ca sclavi pentru dezvoltarea culturii noastre... Comportarea noastră față de acești oameni-animale (Menschentiere) va fi decentă. Dar ar fi o crimă față de sângele nostru să ne preocupăm de soarta lor..."¹².

Ideea nu trebuie să surprindă deloc, dacă avem în vedere în special teoria

supraoamenilor germani, anterior amintită. Era vorba despre poporul de stăpâni (Herrenvolk) a cărui superioritate îl îndreptăța pe acesta să domine efectiv.

În 1942 autoritățile naziste au încercat radicalizarea colonizării în Polonia ocupată. Acțiunea "Sabia-plugul-leagănul" prevedea golirea de teritorii, colonizarea germană, întemeierea, astfel, a numeroase sate și orașe mici, pentru polarizarea culturală. Dar realizarea populării cu germani a teritoriilor poloneze și a purificării etnice s-a dovedit, în mare parte, un eșec, mai ales în ceea ce privește planul și acțiunea din 1942. În primul rând deoarece etnicii germani rămași în țările baltice, în Bucovina, Basarabia etc. ajunseseră să fie considerați de către Himmler ca avanposturi prețioase ale germanității, așadar nu se dorea strămutarea lor. Germanii din vechiul Reich erau fie în război, câți supraviețuiseră, fie indispensabili industriei de război¹³.

Prin urmare, ideologia colonizării furnizase imboldul înaintării spre est, dar acel "spațiu vital" revendicat pentru poporul german nu putea fi într-adevăr acoperit. Eforturile naziste de transpunere în practică a planurilor de strămutări etnice au scos astfel în evidență carențele de proiectare.

Pentru ca Reich-ul milenar, rasial, să fie edificat, trebuiau de asemenea eliminați și adversarii interni. O metodă radicală, eliminarea fizică în lagărul de la Auschwitz, se pare că a fost și ea incomplet prevăzută. Cenușei provenite din arderea deținuților decedați nu i s-a acordat inițial importanță. Dar cum cantitatea ei creștea, responsabilii de lagăr s-au străduit să-i găsească diverse întrebuințări. O parte era folosită în scopuri comerciale. Familiile unor decedați primeau înștiințare scrisă că pot recupera cenușa respectivului achitând în schimb o taxă. Au fost persoane care au plătit și au înmormântat solemn urna provenită din lagăr. Dar materia expediată de la Auschwitz era, de fapt, luată din grămezi, întrucât arderea nu era individuală. Această metodă, deși avantajoasă material, s-a dovedit a nu fi de natură să diminueze decât neglijabil ritmul creșterii grămezilor de cenușă.

Altă manieră de tratare a problemei era transportarea cenușei la fermele din vecinătate și utilizarea ei la fertilizarea solului¹⁴. Dar cenușa rezultată de la groapa mare de incinerare de la Birkenau și mai ales de la crematorii a fost folosită ca îngrășământ și pe loturile agricole ale lagărului de muncă Harmense. Așadar, rămășițele unor deținuți erau lucrate, odată cu pământul, de către alți internați în lagăre, ca și de către fermieri germani¹⁵.

În lupta cu mormanele de materie arsă, administrația lagărului de la Auschwitz s-a văzut chair nevoită să recurgă și la o metodă poluantă și deloc avantajoasă din punct de vedere economic. Este vorba despre deversarea cenușei în Vistula, care curgea nu prea departe¹⁶.

Prin urmare, abordarea comercială a problemei cenușei nu atrăgea scăderea semnificativă a cantității depozitate în apropierea crematoriilor. Deversarea ei în râuri era o cale poluantă, dar și constantă de a reduce din volumul materiei.

Transportarea materiei arse pentru fertilizarea pământului trebuia însă să se realizeze la distanțe tot mai mari. În acest timp grămezile de cenușă din lagăr erau alimentate în mod continuu.

Asemenea încercări și improvizații în tratarea situației erau, evident, rezultate ale lipsei de prevedere, din perspectiva planificării naziste.

Așadar, planificarea Reich-ului milenar a fost marcată și de sincope. În proiectata colonizare germană a estului au fost angrenate ideologia nazistă, legislația, organisme create în acest scop, personalități, acțiuni propriu-zise. Ideologia argumenta dorința național-socialistă de teritorii estice; legislația a fost ajustată în vederea colonizării din răsărit; au fost întemeiate organisme speciale; personalități naziste de prim rang și-au adus contribuția la respectiva colonizare. Însă transpunerea în fapte a proiectului menționat a demonstrat carențele sale de alcătuire.

Tot de o sincopă de planificare până la capăt se poate vorbi și în cazul unei metode de eliminare a adversarilor regimului național-socialist, și anume cheștiunea cenușei rezultată de la arderea internaților decedați de la Auschwitz-Birkenau. Lipsa prevederii proporțiilor cantitative ale cenușei a dus la situația ca diverse măsuri improvizate pentru rezolvarea acestei probleme să nu fie într-adevăr eficiente.

Oricum, credem că aspectele abordate în lucrarea de față își pot aduce contribuția la formarea unei imagini complexe asupra Germaniei naziste, care trebuie în primul rând înțeleasă și nu condamnată din start de către istoric.

Zwei Fehlstellen des tausendjährigen Reiches Planifizierung

(Zusammenfassung)

Die Genauigkeit und der Strenge nazistische Planifizierungsgeist des tausendjährigen Reiches kennt jedoch einige Fehlstellen. Zwei von ihnen Stellen das Thema der hiesigen Arbeit dar.

Die erste bezieht sich auf die willkürliche deutsche Kolonisierung der polnischen Gebieten (ins besondere der östlichen), die von den Nazis besetzt waren. Diese Aktion ist wegen dem Mangel an Deutschen mißlungen, obwohl dabei die nationalsozialistische Ideologie, die Gesetzgebung, speziell gegründete Institutionen und bedeundete Persönlichkeiten des III-en Reiches zusammengearbeitet haben.

Der zweite Planifizierungsfehler bezieht sich auf die Asche, die von der Verbrennung der toten Häftlingen aus Auschwitz-Birkenau stammt. Dieser quantitative Überschuß ist nicht vorgesehen worden, und die verschiedenen Versuche, die Massen des jenen Stoffes zu verringen, sind nicht besonders günstig gewesen.

- ¹ Vezi *Documents on British Foreign Policy 1933-1939*, Her Majesty's Stationery Office, London, serie II, tom IV-XVII; William L. Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, Bantam Books, Greenwich, U.S.A., 1951; Allan Bullock, *Hitler. A Study in Tyranny*, Avon Publishing, London, 1959; Winston Churchill, *Al doilea război mondial*, Ed. Saeculum I.O., București, 1997.
- ² Adolf Hitler, *Mein Kampf*, Ed. Beladi, București, 1997, vol. II, p. 230.
- ³ *Ibidem*, p. 239.
- ⁴ *Ibidem*, p. 240.
- ⁵ Între alți autori ai unor idei asemănătoare îi menționăm pe : Lorenz Fritsch, Walter Geisler, Alfred Rosenberg, Hans-Joachim Voight etc.
- ⁶ Apud Max Weinreich, *Universitățile lui Hitler. Contribuția intelectualilor la crimele Germaniei împotriva evreilor*, Ed. Polirom, Iași, 2000, p. 115.
- ⁷ *Ibidem*, p. 115, 118.
- ⁸ Marian Podkowinski, *Hitler și clanul lui*, Ed. Colosseum, București, 1991, p. 68-69.
- ⁹ "SS - Zeit Heft", 20 iun. 1941.
- ¹⁰ Friedrich Lange, *Deutsche Volksgeschichte. Deutsches Raumdenken*, Eher Verlag, Berlin, p. 6-7.
- ¹¹ Walter Geisler, *Deutscher, der Osten ruft dich*, Volk und Reich Verlag, Berlin, 1941, p. 58.
- ¹² Apud Marian Podkowinski, *op. cit.*, p. 69.
- ¹³ *Ibidem*, p. 70.
- ¹⁴ Max Weinreich, *op. cit.*, p. 186.
- ¹⁵ *** *SS în acțiune*, Ed. PACO - 2000, București, 1993, p. 165-166.
- ¹⁶ Mihai Stoian, *Îngerul morții. Dr. Mengele*, Ed. Albatros, București, 1988, p. 436.